

François Fejtö, *Réquiem por un imperio difunto: historia de la destrucción de Austria-Hungría*. Mondadori, 1990. (Traducció TNC)

Després de 1860, Viena es presentava com la capital liberal de l'imperi: es liberalitzava visiblement; intentava resoldre, amb mitjans liberals, els problemes complexos de la plurinacionalitat; el Partit de la Constitució dominava al Parlament; la premsa era liberal; les lleis del mercat i del lliure canvi regien l'economia.

En els capítols anteriors hem evocat essencialment les forces realment o potencialment centrífugues de la monarquia, i hem parlat relativament poc de les forces de cohesió: prestigi de la cort, disciplina de l'exèrcit, bona organització (tot és relatiu) de l'administració, lleialtat dels pagesos que se sentien protegits per l'Estat contra els senyors, l'interès comú a una gran part de la població de defensar-se contra el creixement del paneslavisme o del pangermanisme. Abans de tot, el fet de constituir un gran espai econòmic, una mena de mercat comú centreeuropeu —un fet que, més enllà dels capitalistes, que eren els principals interessats, tampoc deixava indiferents els socialistes— va tenir una importància primordial. Amb els seus cinquanta milions d'habitants, l'Àustria-Hongria representava el major mercat europeu, després de Rússia i Alemanya.

L'imperi dels Habsburg, lluny d'estar en decadència, tal com afirmaven alguns profetes de malastrugança, va conèixer després de 1848 «un ràpid creixement de les forces productives, cosa que només devia ser possible perquè l'antic règim havia deixat d'existir». El que era indiscutible per a l'Hongria postrevolucionària, encara ho era més per a la Bohèmia que s'havia quedat sense la seva revolució política. La metròpoli en plena construcció i floració cultural que era Viena hauria estat inimaginable sense el desenvolupament dinàmic (per bé que desigual) de totes les parts de l'imperi, les forces vives de les quals convergien cap a la capital.

Es poden distingir dos períodes de creixement accelerat en aquest desenvolupament: el primer, entre 1867 i 1873; el segon entre 1900 i 1914. Tots els estudis estan d'acord a l'hora de constatar que a la vetlla de la guerra, Àustria constituïa un conjunt econòmic viable. D'altra banda, des de finals del segle XVIII, l'economia monetària havia començat a desenvolupar-se, a esberlar les estructures feudals. Cap a mitjan segle XIX, els progressos del sistema de comunicació esperaven les oportunitats del creixement des de Bohèmia i Àustria fins als Càrpates del sud-est. És cert que alhora creixia la distància entre les parts occidentals, més desenvolupades, i les parts orientals —en curs de desenvolupament— de la monarquia.

Com a tot arreu, d'altra banda, en aquesta Europa que encara era el centre del món, els progressos tècnics permetien la disminució dels costos de producció i feien més competitiva la indústria. És el moment en què es van crear les grans empreses. La «mà invisible» del mercat va augmentar l'eficàcia de les inversions. Així la monarquia va participar en el miracle econòmic europeu de finals de segle. Entre 1830 i 1870, el producte nacional brut per càpita va créixer un 0,5% per any, situant la monarquia al mateix nivell que Suècia i que Rússia, encara que restés endarrerida respecte de

França, Bèlgica, Alemanya i Gran Bretanya. Però en els anys 1900-1913, el creixement era de l'1,14%. L'Àustria-Hongria havia arribat, doncs, al nivell d'Alemanya, de Suècia i Dinamarca. A les regions occidentals, el creixement era de l'1,46% i, cap a 1913, Àustria havia atrapat França. La producció agrícola a Hongria havia fet un salt: 1,5%, i la producció industrial per càpita hi havia augmentat un 3%, és a dir, més ràpidament que a Àustria (1,5%). Així l'endarreriment de les regions de l'est respecte a les de l'oest va disminuir entre 1870 i 1913. No hi van faltar, tanmateix, les taques d'ombra. Els austríacs no havien destacat mai pel seu esperit d'iniciativa, i els bancs no complien la funció d'emprenedors que tenien als països occidentals. La monarquia era prou rica en matèries primeres, però com que no havia posat el focus en el comerç exterior, la seva competitivitat continuava feble. És la relativa dificultat de promocionar-se a través de l'economia el que sembla haver dirigit —sobretot en els jueus— les energies cap a la vida cultural, que, com ha notat Schornke, tenia un estatus social tradicionalment elevat.

Així que, cap als anys 1890, el liberalisme va ser derrotat a Àustria, la jove elit vienesa es va refugiar en l'art (com a França, després del fracàs de la II República). Així, paradoxalment, és a l'enduriment de la política que devem l'eclosió de la cultura austrohongaresa, d'una tonalitat melancòlica, gairebé pessimista, on s'ha volgut veure un pressentiment de la decaiguda que prefigurava la d'Europa, quan més aviat reflectia trastorns d'identitat propis de les societats en transformació.

És un fet que, a Àustria, els dirigents econòmics van subestimar la dinàmica del progrés i la necessitat de fer reformes institucionals per a un creixement continu. Els intercanvis entre la indústria i la universitat funcionaven d'una manera poc satisfactòria. Tot i així, seria ridícul, tal com fan alguns historiadors, d'atribuir la disgregació de la monarquia al seu fracàs econòmic. Ben al contrari. És precisament el seu èxit econòmic, la rapidesa del seu desenvolupament industrial, comercial i cultural, el que va crear problemes per a la superestructura institucional, més aviat arcaica, del país. El dinamisme de les forces productives, associat a una extraordinària llibertat de la premsa i de la crítica, va fer trontollar els mateixos fonaments de les institucions autocràtiques; va agreujar els conflictes entre els qui hi guanyaven i els que en sortien frustrats. El capitalisme va engendrar la lluita de classes, com arreu on s'anava introduint; la industrialització va desestabilitzar la societat. Àustria no va ser l'única en aquest cas, tota la història contemporània n'és testimoni. Però en el conjunt, tots els països de la monarquia van aprofitar-se de les sortides que els oferia la unitat en la diversitat. Si mirem la situació que serà provocada a la majoria dels països que succeiran el desmembrament d'aquesta unitat, podem dir que la monarquia, a pesar de les seves tares (sobretot, la persistència massa llarga dels latifundis) havia instaurat un sistema econòmic més o menys equilibrat.

Per tant, els conflictes nacionals no havien tancat la porta de Viena als esperits elitistes i als obrers que afluien de les quatre puntes de l'imperi, cosa que convertia la capital en un nou centre per a aquest supranacionalisme que semblava passat de moda a l'Europa dels estats-nacions. Àustria havia esdevingut el país que el príncep Czartorisky podia considerar una «llar de llibertat contra el barbarisme rus i el militarisme prussià».

A França es diu sovint que «París no és França». L'elit intel·lectual concentrada a Viena potser s'havia agombolat d'il·lusions pensant que Viena era Àustria. Tot i així, el «mite habsburgès» del qual va parlar Magris a propòsit de les obres nostàlgiques de postguerra de Werfel, Roth, Zweig, Csokor, Musil, Doderer, Broch, Halenia, Altenberg, etc. no va ser inventat a posteriori, interpretant uns valors autèntics com la idealització fabulosa d'un món desaparegut. Si la nostàlgia és efectivament present a les obres austríaques, el mite que expressen era realitat, els seus creadors l'havien viscut. Hi va haver realment una època a Viena «en què l'individu valia més que la seva nacionalitat, en què la monarquia podia ser una pàtria i hauria pogut ser un model microcòsmic del gran món del futur». En el moment en què escric aquestes línies, a poc a poc es va rehabilitant aquesta Viena dels anys 1900, després de mig segle de depreciació i desfiguració. Estem redescobrint una expansió cultural que avui sembla una prefiguració no de la decaiguda de la nostra civilització, sinó d'una Europa unida; no l'anunci del seu desmembrament, conseqüència d'una guerra absurda, provocada l'any 1914 per una Alemanya esdevinguda megalòmana, sinó el precursor de la unitat metanacional. [...]

Després d'haver superat el crac financer de 1873, la primera crisi del capitalisme, i després una epidèmia de còlera, Viena (a imatge de la resta de la monarquia) va esdevenir una ciutat amb dues cares: la Viena gairebé provincial, petitburgesa, tradicionalista, artesanal, anticapitalista, amb el Ring ple de «Süsse Mädels» [noietes] (expressió inventada per Arthur Schnitzler) i oficials tirant-los la canya, i la ciutat dels obrers, enginyers, empleats, intel·lectuals, artistes, on es parlaven una vintena de llengües i que, a les desfilades militars grandioses organitzades per celebrar el cinquantè aniversari del monarca, oposava unes altres manifestacions obreres també grandioses, l'1 de maig. La capital d'Àustria-Hongria va ocupar el lloc de cinquena ciutat moderna del món, després de Londres, Nova York, París i Berlín.

És, doncs, aquest dinamisme alimentat de tensions entre un passat encara viu i un futur en gestació, en la transformació d'una ciutat gairebé provincial en una ciutat cosmopolita, que cal buscar-hi la font del «miracle» de la cultura vienesa. Aquesta «belle époque» que Stefan Zweig descriurà més tard com un paradís perdut, Budapest, Praga, Zagreb, Ljubljana, Crackòvia la van viure alhora que Viena. No tot era il·lusió, torbada per mals pressentiments, en aquestspau de quaranta anys. Les ciutats es van ampliar i sanejar, s'hi van edificar teatres, museus, biblioteques universitàries; la vida quotidiana va esdevenir més confortable, els esports es van generalitzar i la vida sexual es va alliberar de múltiples inhibicions. La famosa «Wiener Schlamperei» [conya vienesa], el laxisme, la inclinació a la frivolitat, a l'escepticisme no havien desaparegut en absolut, però milions de persones van creure que entraven en un món nou, en el progrés irreversible.